

ZSOLDOS ENDRE – BLAGA, CRISTINA

Jacob Schnitzler Wittenbergben*

„Egy férfi, akinek emléke még az aggastyánok és a fiatal emberek számára is felejthetetlen!”, írta optimistán Jacob Schnitzlerről Johann Seivert a 18. század végén.¹ Optimizmusa bizonyos mértékig indokolt is volt, hiszen pl. Erdély irodalomtörténetével kapcsolatban Szilágyi Sándor még ismerte és nagyra értékelte Schnitzler munkásságát.² A 20–21. század azonban már feledékenyebbnek bizonyult. Természetesen a megfelelő tudománytörténetek³ továbbra is számon tartották, és rövid életrajza több lexikonban is megtalálható.⁴ Az általa írt művek egy részét azonban néha másnak tulajdonítják, így talán nem lesz érdektelen megvizsgálni alaposabban Schnitzler jelentős életművét.

Schnitzler élete elég jól ismert. A család Brassóból származott, ahol Erasmus nevű nagyapja fafaragó volt. Ő költözött át Szebenbe, és foglalkozása miatt kapta a Schnitzler (fafaragó, faszobrász) nevet. A család eredeti neve ismeretlen.⁵ Az édesapa, szintén Jacob, 1598-ban született, 1620-ig Szebenben, majd Debrecenben és Lőcsén tanult.⁶ Hosszú európai körút (Lengyelország, Poroszország, Dánia, Norvégia, Hollandia, Anglia) után Németországban folytatta tanulmányait, első-

* Köszönettel tartozunk Farkas Gábor Farkasnak és az Egyetemi Könyvtár Régi Nyomtatványok Osztálya minden munkatársának állandó és készséges segítségéért.

¹ SEIVERT, Johann: *Johann Seiverts Nachrichten von Siebenbürgen Gelehrten und ihren Schriften*. Pressburg, 1785. 376–387. „Ein Mann, dessen Gedächtniss noch bey Greisen und Jünglingen unvergesslich ist!”

² SZILÁGYI Sándor: *Erdély irodalomtörténete. IV.* = Budapesti Szemle (4.) 1858. 190–241.

³ PUKÁNSZKY Béla: *A magyarországi német irodalom története*. Bp. 1926. – M. ZEMPLÉN Jolán: *A magyarországi fizika története 1711-ig*. Bp. 1961. – M. ZEMPLÉN Jolán: *A felvidéki fizika története*. Piliscsaba, 1998.

⁴ A legfrissebbek közül szerepel az *Új Magyar Életrajzi Lexikon* ötödik kötetében (Főszerk. MARKÓ László. Bp. 2004. 1033–1034.), de hiányzik a *Magyar Nagylexikonból* (Bp. 2002.) és az *Új magyar irodalmi lexikonból* (Főszerk. PÉTER László. Bp. 2000.) is.

⁵ SEIVERT, Johann: *Die Sächsische Stadt-Pfarrern in Herrmannstadt*. Herrmannstadt, 1777. 21. „Schnitzler ist gar nicht sein Geschlechts Name, dieser ist unbekannt. Sein Grosvater Erasmus, war ein Bildschnizer zu Kronstadt, und davon, nichts ungewöhnliches bey unsern Vätern! haben seine Nachkommen den Namen Schnitzler, erhalten...”

⁶ SEIVERT: *i. m.* 1785. 376. – *Iskolatörténeti adattár. II.* Szerk. THURY Etele. Pápa, 1908. 107. Jacobus Cibinensis.

sorban Wittenbergben.⁷ Hazatérte után először lektor a szebeni gimnáziumban, majd 1638-tól haláláig (1661. május 22.) nagydisznódi (Heltau) lelkész volt.⁸ Az özvegye által adományozott, férjének dedikált harang az ottani templomban volt megtalálható.⁹

Fia, a fiatalabb Jacob Schnitzler 1636. január 1-jén született Szebenben.¹⁰ Ott is járt iskolába 1655. június 28-ig, majd egy rövid nagyszombati kitérő után Wittenbergben folytatta tanulmányait.¹¹ 1658. október 14-én avatták magisterré és 1661 májusában lett a filozófiai kar tagja.¹² Számos nyilvános vitán (disputáció) vett részt, 1658-ban még csak respondens, 1659-től azonban már elnökölt ezeken. 1662 szeptemberében volt utoljára elnök Wittenbergben. Már 1660-ban hívta őt a szebeni tanács iskolaigazgatónak, de apja és testvére halála, illetve az erdélyi háborús helyzet hírére ekkor még visszafordult Wittenbergbe.¹³ A második hívásra azonban már hazatért, és 1663-tól 1665-ig, majd 1666-tól 1668-ig a szebeni gimnázium rektoraként működött. A szünet annak volt köszönhető, hogy „... ellenei galádsága már két év múlva ki tudta vinni, hogy hivatalától megfosztatott s csak midőn Apafi az enyedi tanszékkal kínálta meg,¹⁴ némúlt el azok hangja, a tanács rábeszélte annak el nem fogadására s felállítá kedvéért a philo-

⁷ SEIVERT: *i. m.* 1785. 377. szerint 1627-ben végzett, és tért vissza Erdélybe. – FABINI, Th.–TEUTSCH, Fr.: *Die Studirenden aus Ungarn und Siebenbürgen auf der Universität Leipzig von der Gründung derselben 1409 bis 1872.* = Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde. (Neue Folge, 10.) 1872. 386–416. alapján feltehető, hogy először Lipszében tanult, mivel 1625/26-ból található egy „Jacobus Schnitzler Cibiniensis Transylvanus jur.” bejegyzés. (390.)

⁸ SEIVERT: *i. m.* 1785. 377. – ARZ, Gustav: *Series Pastorum III.* = Siebenbürgische Familienforschung (8.) 1991. 49–86.

⁹ HALAVÁTS Gyula: *A nagydisznódi ágost. ev. templom.* = Archaeologiai Értesítő (Új Folyam, 34.) 1914. 232–240.

¹⁰ Schnitzler életéről I. SEIVERT: *i. m.* 1785. – ALBRICH, Carl: *Geschichte des evangelischen Gymnasiums A. B. in Hermannstadt.* In: *Programm des evangel. Gymnasiums A. B. ... zu Hermannstadt für das Schuljahr 1895/96.* Hrsg. Carl ALBRICH. Hermannstadt, 1896. 1–224. Schnitzlerről 37–40. – Magyarul: M. ZEMPLÉN: *i. m.* 1961. 139.

¹¹ ALBRICH: *i. m.* 1896. 37.

¹² ASZTALOS Miklós: *A wittenbergi egyetem magyarországi hallgatóinak névsora 1601–1812.* In: *Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár, XIV. évf.* Szerk. MÁLYUSZ Elemér. Bp. 1930. 111–174. – ASZTALOS Miklós: *Személyi vonatkozású adatok a wittenbergi egyetem erdélyi hallgatóiról (1554–1750).* = Erdélyi Múzeum (36.) 1931. 240–250. – SEIVERT: *i. m.* 1785.

¹³ SEIVERT: *i. m.* 1785. 378. – ALBRICH: *i. m.* 1896. 37.

¹⁴ Ennek nincs nyoma a nagyenyedi kollégium történetéről szóló művekben. – HUSZTI, Andreas: *Origo, Incrementum, et Facies hodierna trium in Transilvania Illustrium Gymnasiorum Reformatorem.* Francofurti ad Viadrum, Typis Sigismundi Gabriel. Alex., 1731. – P. SZATHMÁRY Károly: *A Gyulafehérvár-Nagyenyedi Bethlen-főtanoda története.* Nagy-Enyed, 1868. – VÁRÓ Ferenc: *Bethlen Gábor kollégiuma.* Nagyenyed, 1903. – SZIGETHY Lajos: *A nagyenyedi Bethlen-Kollégium története.* In: *Nagyenyedi Album.* Szerk. LUKINICH Imre. Bp. 1926. 138–168. – Ennek ellenére SZÉNÁSSY Barna: *A magyarországi matematika története.* Bp. 1970. 363. azt állítja, hogy Schnitzler tanított Nagyenyeden, sőt, ott is halt meg. Valószínűleg Szénássytól vette hasonló állítását T. TÓTH Sándor: *Az erdélyi matematika történetéből.* Kolozsvár, 2004. 39.

sophiai tanszéket.”¹⁵ 1668. november 9-től haláláig, 1684. június 16-ig ő volt Szében városi lelkésze.¹⁶

A wittenbergi időszakban 24 nyomtatvány címlapján szerepelt Jacob Schnitzler neve (l. Függelék). Ezek többségét ő maga írta. A szerzőség megállapítása általában nem nehéz: hacsak másként nem jelölik, feltehetjük, hogy az elnök írta a disputáció szövegét.¹⁷ Schnitzler esetében ezt alátámasztja az is, hogy időnként hivatkozik korábbi műveire is – mivel a respondens ezekben az esetekben más és más, így egyértelműen ő a szerző. Amikor azonban nem ő írta, a címlapon ezt a felelő neve elé vagy mögé írt „Autor et Respondens” kifejezéssel tudatta. Egy esetben pedig az ünneplő versben jelezte, hogy a respondens írta az adott művet.

A Függelékben felsorolt 24 tételből 16-ot Schnitzler írt (a listán az 1, 3, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24 számúakat). Ezek közül legalább 9 szorosan kapcsolódik a csillagászathoz, így jogos az a feltételezés, hogy ez volt Schnitzler kedvenc témája. Ezt szebeni működése is megerősíti, bár az ott publikált értekezései általában nem csillagászati, hanem teológiai vagy filozófiai témájúak – ez alól kivétel az 1680-as nagy üstökös feltűnése alkalmából tartott prédikáció, amelyet a következő év elején nyomtatásban is megjelentetett Szébenben¹⁸ –, de ilyen esetekben is hajlamos volt egy-két paragrafust vagy esetleg kérdést asztronómiára fordítani. Seivert szerint derült téli esteken a nagy piactéren gyakran figyelte az eget, és az érdeklődőket felvilágosította.¹⁹ Ugyancsak a csillagászat iránti lelkesedését mutatja, hogy még prédikációiban is gyakran utalt a csillagászatra (és az asztrológiára).²⁰

¹⁵ SZILÁGYI: *i. h.* 1858. 228.

¹⁶ SEIVERT: *i. m.* 1777. 20. – SEIVERT: *i. m.* 1785. 381. – ARZ: *i. h.* 1991. 59.

¹⁷ ZOVÁNYI Jenő: *A főiskolai disputációk és szerzőik.* = Protestáns Szemle (45.) 1936. 12–16.

¹⁸ RMK II/1491. *Comet-Stern Predigt.* Herrmannstadt, Gedruckt bey Stephano Jüngling, 1681.

¹⁹ SEIVERT: *i. m.* 1785. 381. „Man erzählt von ihm, dass er oft bey heitern Winterabenden auf dem grossen Marktplatze sich mit der Sternkunde beschäftigt, und Unterricht darinnen gegeben habe.” Sajnos nem lehet tudni, volt-e távcsöve. – Schnitzler ezzel a magyarországi csillagászati ismeretterjesztés egyik úttörője.

²⁰ PUKÁNSZKY: *i. m.* 1926. 264. „...rengeteg fantasztikummal kevert csillagászati és csillagjós-lási ismereteit igyekszik hallgatói elé tárni. Ezt nemcsak akkor teszi, mikor beszédének kiindulópontja valamely rendkívüli tünemény, pl. egy üstökös feltűnése, vagy földrengés, hanem egyébként is csaknem minden mondatában találunk az égi jelenségekből vett egy-egy képet, hasonlatot. Ily módon természetesen gyakran túllépi az egyházi beszédeknek szabott kereteket s prédikációi a hallgatóságnak inkább szórakozást, mint lelki épülést nyújtottak.” Erre jó példa a már említett üstökös-prédikáció. – Hasonló megállapítás Melancthonról is található. SZABÓ András: *Magyarok Wittenbergben (1555–1592).* In: *Respublica litteraria.* Bp. 1999. 79–90. „Közismert, hogy – főként a német nyelvet nem ismerő magyarok kedvéért – vasárnaponként latin nyelvű bibliamagyarázatot, áhítatot tartott, azt azonban már kevesen tudják, hogy a 'prédikációk' inkább ismeretterjesztő előadásokra hasonlítottak, a teológián kívül felbukkantak bennük más tudományágak is, főként a grammatika és a história.”

Az elmúlt húsz évben vitatottá vált az egyik wittenbergi értekezés szerzősége. Zemplén Jolán a 9. tételt még egyértelműen Schnitzlernek tulajdonította,²¹ újabban azonban ismét felmerült Thann András szerzősége is.²² Ez ellen azonban több kifogás hozható fel: (1) Mint látható volt, Schnitzler mindig jelezte, ha nem ő volt a szerző. (2) Thann-nak nincs más építészeti műve, Schnitzlernek van ebben a témában két másik értekezése is. (3) A disputa bevezetése Magyarország és Erdély, de főleg az utóbbi sorsán kesereg,²³ ez sokkal inkább illik egy erdélyi szerzőhöz. (4) A disputáció végén az üdvözlő versek egyértelműen csak respondensnek nevezik Thannt. (5) Thann neve még két wittenbergi disputáción szerepel, ezek közül az egyik Constantin Zieggra, a másik Michael Cordes elnökletével zajlott. Az utóbbinak a szerzője az elnök, míg az elsőnek maga Thann, aki mint Autor

²¹ M. ZEMPLÉN: *i. m.* 1961. 75.

²² *A táguló világ magyarországi hírmondói XV–XVII. század.* Vál. bev. jegyz. ellátta WACZULIK Margit. Bp. 1984. 234–235. – DOMOKOS György–HAUSNER Gábor–VESZPRÉMY László: *Hadtudományi nyomtatványok régi könyvjegyzékeinkben.* = Magyar Könyvszemle (113.) 1997. 33–57. Korábbi cikkükben, HAUSNER Gábor–VESZPRÉMY László: *Magyarországi hadtudományi kéziratok és nyomtatványok katalógusa a kezdetektől a XVIII. század közepéig.* = Hadtörténelmi Közlemények (109.) 1996. 2. sz. 118–126, még nem említik a szóban forgó disputációt, hacsak nem a *Dissertationes Politicae Militarisra* gondoltak. Ez azonban náluk is, és a forrásul megadott hivatkozásban is (*Magyarországi magánkönyvtárak. II. 1588–1721.* Sajtó alá rendezte FARKAS Gábor, VARGA András, KATONA Tünde, LATZKOVITS Miklós. Szeged, 1992. 90.) szerző nélkül szerepel. – Régen sem volt teljesen egyértelmű a szerző kiléte. SEIVERT: *i. m.* 1785. Schnitzler művének tartja, míg Fabó András Thann-nak tulajdonítja (FABÓ András: *Adalékok Czvittingerhez.* VI. = Figyelő (18.) 1885. 376–391.) – Szinnyei mindkettőjüknél említi, SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái.* XII. Bp. 1908. cols. 540–543. Schnitzler Jakab. és XIV. Bp. 1914. cols. 90–91. Thann András. – Thann András szepesszombati evangélikus lelkész volt, 1657 és 1661 között Wittenbergben tanult. Később Löcsén élt, ahol 1688-ban áttért a katolikus hitre.

²³ WACZULIK (vál.): *i. m.* 1984. 244. „Vessük tekintetünket inkább a mi nagyon szeretett hazánkra, Magyarországra és Erdélyre: milyen súlyos zaklatásoktól, sebektől szenved, majd hogy le nem rombolták! Micsoda idők, micsoda erkölcsök! Olyan ékes volt Erdély, hogy rajta kívül nem is lehetett keleten mást találni, csak barbárságot! Tágas földje, termékenysége révén mint valami viruló anya táplálta az összes szomszédos tartományokat. Egyszóval: igazi székhelye volt Ceresnek, most pedig – ő, istenek! – a barbárok pusztításainak martaléka és félelmetes katonák dicsőségének színhelye lett.” Ford. Waczulik Margit. SCHNITZLER, Jacob: *Dissertatio Politico-Mathematica ex Architectura Militari seu fortificatione De Praemunitioibus Fortalitiorum.* Wittebergae, Literis Johannis Haken, 1659. A₂, „...consideremus saltem patriam nostram dilectissimam Ungariae et Transylvaniae quam haec divaricata, divexata et jam fere diruta sit. O tempora! O mores! Erat ea ornamentum Daciae extra quam nihil in Oriente quam Barbaries reperiebatur: erat fundus largissimus fertilitate sua omnes vicinas regiones ceu foecunda Mater nutriens: erat unico verbo Cereris ipsissima sedes, nunc vero proh superi! facta est Barbarorum devastantium rapira, facta est militum horribilium gloria.”

et Respondens szerepel a címlapon!²⁴ Következésképp, semmi okunk feltételezni, hogy a 9. tételt nem Schnitzler írta.

Nemcsak a címlapon jelenhetett meg Schnitzler neve a wittenbergi értekezésekben. Hivatkozhattak a munkájára, írhatott üdvözlő verset valakinek, illetve ő maga lehetett az alanya a versnek vagy dedikációnak. Hivatkozást három esetben találtunk rá, mindannyiszor saját maga hivatkozott korábbi műveire. Két alkalommal az üstökösökről szóló disputációját²⁵ idézte: először a betlehemi csillaggal kapcsolatban,²⁶ másodszer pedig abban kérdésben, hogy az üstökösök előfordulhatnak-e a Szaturnuszon túl.²⁷ A harmadik hivatkozás²⁸ pedig egy közelebről meg nem határozott értekezésére vonatkozik a Föld mozdulatlanságának kérdésében (lehetséges jelöltek: 3, 15, 16 tételek a Függelékben).

Schnitzler az alábbiakat üdvözölte versekkel: Johann-Wilhelm Barger (Függelék #21), Simon Basch (RMK III/2090a=RMK III/6402),²⁹ Philipp Christoph Beer (Függelék #16), Michael Cleophas (RMK III/6445=RMK III/7668),³⁰ Philipp Albert Cöler (Függelék #15), Csehi P. András (RMK II/871),³¹ Andreas Grell (RMK III/4820),³² Heinrich Jacob Hattorp (Függelék#22), Matthias Rosner (Füg-

²⁴ THANN András: *De altera hominis primaria facultate nempe Voluntate*. [Wittenberg], Literis Johannis Haken, 1659. – CORDES, Michael: *De Eclipsi Luminarium Magnorum in Genere*. Wittebergae, Excudebat Michael Wendt, 1660.

²⁵ SCHNITZLER, Jacob: *Disputatio Astronomica De Stellis Erraticis Extraordinariis seu Cometis*. Wittebergae, Typis Johannis Haken, 1659.

²⁶ SCHNITZLER, Jacob: *Disputatio Astronomica De Stellis Fixis Novis*. Wittebergae, Typis Johannis Haken, 1659. B_{4r}. „De Stella illa Evangelica, quae Magos ad Cunas Salvatoris nostri duxitdictum est in *Dissertatione nostra Cometica*...”

²⁷ SCHNITZLER, Jacob: *Discussio Physico-Astronomica exhibens Responsonem Ad Argumenta Opposita Controversia inter Ptolemaicos, Tychonicos et Copernicaeos agitatae*. Wittebergae, Ex Chalcographeo Johannis Borckardi, 1660. B_{1v}. „Contrarium nos demonstravimus in Disputatione nostra Cometica, ac ea propter cramben bis coquere nolumus.”

²⁸ SCHNITZLER, Jacob: *Tractatio Geographica De Globo Terrestri*. Wittebergae, Ex Officina Typographica Johannis Haken, 1662. B_{2r}. „Potest videri, si placet, Respons. mea ad Argum. Copernic. De Motu Terrae.”

²⁹ KEMMEL, Johann: *De Materia Prima Peripatetica*. [Wittenberg], Literis Johannis Haken, 1659. A vers a respondensnek szól. Basch volt Schnitzler respondense az üstökösökről szóló disputációnál, és maga is szebeni volt.

³⁰ SENNERT, Michael: *Disputatio medica exhibens casum laborantis febre maligna Ungarica*. Wittebergae, Ex Officina Typographica Johannis Haken, 1662. Schnitzler a verset a respondensnek írta.

³¹ KOMÁROMI CSIPKÉS György: *Disputatio Theologica De Lamiis Veneficis Secunda*. Varadini, Apud Abrahamum Kertesz Szenciensem, 1656. A vers a respondensnek szól.

³² DEUTSCHMANN, Johann: *Methodica Augustanae Confessionis Repetitio, Cujus Disputationem XXXVI. Ex Articulo XXV. De Confessione*. Wittebergae, Literis Johannis Haken, 1659. A vers a respondensnek szól.

gelék #14), Salomon Runstedt (Függelék #23), Matthaëus Schuster (Függelék #17), Johann Georg Wedel (RMK III/2073).³³

Kérdéses a Csehi P. Andrásnak szóló vers szerzősége: az biztos, hogy Jacobus Schnitzlerus Cibiniensis írta, de melyik? Schnitzler apja, szintén Jacob Schnitzler, éppúgy elképzelhető szerzőként, mint az ifjabb. Az idősebb Schnitzler tanult Debrecenben is, mielőtt egy európai körút után beiratkozott volna Wittenbergbe.³⁴ Mivel a szóban forgó disputa Debrecenben zajlott, nem zárható ki, hogy ő írta a verset. A kérdés eldöntésében Csehi személye segíthetne, de róla nagyon kevés tudható. Szinnyei szerint „...Cs. István diószegi ev. ref. lelkész fia; a debreczeni főiskolában theologus volt, midőn Komáromi Csipkés György ottani tanár elnöklete alatt vitatkozott a következő munkával...”³⁵ A debreceni diákok között két Csehi Andrást is találunk,³⁶ feltehetően az 1653-ban beiratkozotról lehet szó, akinek tanára a későbbi disputáció elnöke, Komáromi Csipkés volt. Ebben az esetben a fiatalabb Schnitzler is lehetett a költő. Mivel ő csak szeptemberben írt alá Wittenbergben, ennek időpontja nem nyújt segítséget a szerzőség kérdésének eldöntésében (a vita 1656 júliusában volt).³⁷

Schnitzlerhez szóló verseket három nyomtatványban találtunk. A legelső, Bayer János által elnökölt disputációban³⁸ a felelőt maga az elnök és Georgius Fabricius, szebeni honfitárs köszöntötte. A következő, szintén Schnitzler által írt értekezésben³⁹ ismét az elnök, ezúttal Michael Wendeler, illetve Aegidius Strauch, Heinrich Baumann és Georg Caspar Kirchmaier professzorok köszöntötték. Végül a magisterré avatás tiszteletére kiadott nyomtatványban⁴⁰ barátok és tanárok írtak verseket Schnitzler tiszteletére. A tizenöt versből kettőnek magyarországi a szerzője: Bayer János és Erythraus Joachim. A többiek: Johannes Meisner, Abraham Calov, Johann Deutschmann, Christian Trentsches, Augustus Buchner, Michael Wen-

³³ BAYER János: *Disputatio Metaphysica Septima. Summasiam Decisionem Controversiarum De Actu et Potentia itemque De Principio et Eo Cujus Est Principium*. Wittebergae, Typis Johannis Borckardi, 1659. A vers a respondensnek szól.

³⁴ SEIVERT: *i. m.* 1785. 376. – THURY (szerk.): *i. m.* 1908. 107.

³⁵ SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái. II.* Bp. 1893. col. 237. – MOLNÁR János: *A bihar diószegi ev. ref. egyház multja és jelene. Egyháztörténeti monográphia*. Nagyvárad, 1885. 193. szerint viszont nem volt ilyen nevű lelkész Diószegen.

³⁶ THURY (szerk.): *i. m.* 1908. Van egy Andreas Csehi 1637-ből, egy pedig 1653-ból.

³⁷ Egy kis kronológiai zűrzavar van e kérdésben: ASZTALOS: *i. h.* 1930. szerint május 13-án iktatták Schnitzlert Wittenbergben, de e dátum egy szeptemberi időpont után szerepel! SZABÓ Miklós–TONK Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521–1700*. Szeged, 1992. /*Fontes rerum Scholasticarum IV*/. 95. szerint viszont szeptember 13. a helyes időpont. A közeli napokban szereplő magyarországi hallgatókat tekintve ez jól egyezik Bartholomaeides adataival (BARTHOLOMAEIDES, Ioannis Ladislai: *Memoriae Vngarorum...* Pest, 1817. 150–152.)

³⁸ Függelék #1.

³⁹ Függelék #3.

⁴⁰ Függelék #5.

deler, Constantin Ziegra, Balthasar Bebel, Heinrich Baumann, Balthasar Johann Pichtel, Georg Caspar Kirchmayer, Michael Strauch és Heinrich Moltzan.⁴¹

Öt műből ismerünk Schnitzlerhez szóló dedikációt. Ezek közül kettő származik a most tárgyalt időszakból, a másik három pedig a szebeni évekből. Az első esetben Johannes Gunesch,⁴² a másodikban Aegidius Strauch⁴³ ajánlotta neki értekezését illetve könyvét.

Érdeemes még néhány szót ejteni két olyan nyomtatványról, amelyek nem szerepelnek az RMK-ban. Az első (Függelék #5), a Schnitzlert üdvözlő verseket tartalmazó könyv a Brukenthal Múzeumban megtalálható.⁴⁴ Seivert hármát közölt a versek közül (a Christian Trentsch, August Buchner és Michael Wendeler által írottakat), tőle vett át kettőt Zemplén Jolán, és fordíttatott le magyarrá.

A másik, Schnitzler második disputációja a három világrendszerrel (Függelék #16), bár az RMK-ban nem szerepel, nem teljesen ismeretlen Magyarországon. Van belőle egy példány az Egyetemi Könyvtárban, és 1928-ban már ismertette Asztalos Miklós.⁴⁵

Mivel Schnitzler legtöbbször és legszívesebben csillagászati témákkal foglalkozott, időszerű ezek áttekintése. Különösen azért fontos, mert – csakúgy mint a csillagászat magyarországi történetét a 16–17. században – Schnitzler csillagászatát is eddig szinte csak abból a szempontból vizsgálták, hogy kopernikánus-e vagy sem.⁴⁶ Wittenbergi diákként a kopernikuszi rendszerrel való szembenállása természetes, hiszen Wittenberget sose lehetett a kopernikánizmus fellegrárának

⁴¹ A versek egy részét már M. ZEMPLÉN: *i. m.* 1961. 140. közölte HEGEDÜS Géza fordításában. M. Zemplén azonban a verseket Trauschtól és Seiverttől vette. – TRAUSCH, Joseph: *Schriftsteller-Lexikon oder biographisch-literarische Denk-Blätter der Siebenbürger Deutschen*, Band III. Kronstadt, 1871. (reprint Köln-Wien, 1983.) 216–223. – SEIVERT: *i. m.* 1785. 377.

⁴² RMK III/2019. GUNESCH, Johannes: *Medicatio Viri Arthritide Vaga, de Varen Belgice dicta, laborantis*. Utrecht, 1658. (Nincs elérhető példány.)

⁴³ STRAUCH, Aegidius: *Tabulae Per Universam Mathesin, Summopere Necessariae, Diu Et Vehementer Desideratae Hactenus, Nunc In Forma Compendiaria, In Qva Nunquam Visae*. Wittebergae, Ex Officina Typographica Johannis Röhneri, Academiae Typographi, 1662. A dedikáció szövege: „Dn. M. JACOBO SCHNITZLERO, Cibiniensi, Gymnasii Metropolitani, in Transylvania, vocato Rectori, Facultatis Philosophicae in Academia Wittebergensi Adjuncto Meritissimis.”

⁴⁴ Sibiu. Biblioteca Brukenthal. A nyomtatvány jelzete Tr XVII/247.

⁴⁵ ASZTALOS Miklós: *A wittenbergi egyetemi könyvtár Wittenbergben maradt részének régi magyar könyvállománya*. In: *Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár*, XII. évf. Szerk. ZSINKA Ferenc. Bp. 1928. 123–185. A szóban forgó értekezés a 143. oldalon található, a 121. tétel a listában.

⁴⁶ M. ZEMPLÉN: *i. m.* 1961. – M. ZEMPLÉN: *i. m.* 1998. – M. ZEMPLÉN, Jolán: *The Reception of Copernicanism in Hungary*. In: *Études sur l'audience de la théorie héliocentrique*. Jerzy DOBRZYCKI, ed. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1972. 311–356. – SZÉKELY László: *A kopernikuszi fordulat és a kopernikuszi fordulat nyomán kialakuló új fizikai világkép Magyarországon*. In: *A honi Kopernikusz-recepciótól a magyar Nobel-díjig*. Szerk. PALLÓ Gábor. Bp. 2004. 23–58.

nevezni.⁴⁷ Viszont nemcsak ez a kérdés jelentette Schnitzler csillagászatát. Ő is és a kor más csillagászai, filozófusai, vagy akár csak a magisteri vizsgára készülő hallgatók, más témákról is írtak rendszeresen. Schnitzler foglalkozott az állócsillagokkal, az új csillagokkal,⁴⁸ bolygókkal, üstökösökkel, de ezzel távolról sem volt egyedül, Wittenbergben sok hasonló témájú értekezést publikáltak ebben az időben.⁴⁹ A sokkal többre értékelt Bayer János műveivel összehasonlítva látható, hogy Schnitzler szinte csak olyan témákról értekezett, amelyeket ma természet- vagy műszaki tudományosnak neveznénk (ez természetesen csak a témára vonatkozik, a tartalomra nem!), szemben Bayer angyalokról vagy az entról szóló disputációival.

Példaként nézzünk egy egyszerű kérdést: mi a csillag? A 16. századi Wittenbergben még a késő középkori, Arisztotelésznek tulajdonított, de nem tőle származó definíciót használták,⁵⁰ amely szerint a csillag gömbhéjának sűrűbb része, fényes, egyszerű (nem összetett) objektum, amely a gömbhéjjal együtt mozog.⁵¹ Ez a meghatározás a következő században kissé módosult. Johannes Sperling népszerű fizikakönyve szerint a csillag egy egyszerű természetes test, fényes, gömb alakú, állandóan mozgó, az ősfényből (luce primigenia) készült objek-

⁴⁷ WESTMANN, Robert S.: *The Melanchthon Circle, Rheticus, and the Wittenberg Interpretation of the Copernican Theory*. = *Isis* (66.) 1975. 165–193. – Természetesen nemcsak Wittenbergben utasították el ebben az időben a kopernikuszi elmélet Bibliának ellentmondó részeit, I. BROCKLISS, L. W. B.: *Aristotle, Descartes and the New Science: Natural Philosophy at the University of Paris, 1600–1740*. = *Annals of Science* (38.) 1981. 33–69. – RUSSELL, JOHN L.: *Cosmological Teaching in the Seventeenth-Century Scottish Universities*. = *Journal for the History of Astronomy* (5.) 1974. 122–132, 145–154.

⁴⁸ Schnitzler csillagokról szóló értekezéseiről I. ZSOLDOS, Endre: *The beginnings of variable star astronomy in Hungary*. In: *The European Scientist: Symposium on the Era and Work of Franz Xaver von Zach (1754–1832)*. L. G. BALÁZS, P. BROSCHE, H. W. DUERBECK, E. ZSOLDOS, eds. Frankfurt am Main, 2004. /Acta Historica Astronomiae Vol. 24./ 132–155.

⁴⁹ Néhány példa a csillagokról: REICHMANN, Jacob: *De Stellis Tam Usitatis, Quam Inusitatis, ac Cometis. Wittebergae, Typis Michaelis Wendt, 1653*. – ZEIDLER, Heinrich: *De Stellis, Tam Fixis quam Erraticis, tam Ordinariis quam Extraordinarijs. Wittebergae, Typis Johannis Haken, 1655*. (Christoph Nottmangel elnöklete mellett). – KIRCHMAIER, Georg Caspar: *De Stellis, Generaliter Spectatis. Wittebergae, Literis Haered. Melchioris Oelschlegelii, 1659*. – Üstökösökről: NOTTMAGEL, Christoph: *De Ventis Insolentibus, ... cum Appendice De recenti Cometa. Wittebergae, Ex Ergasterio Henckeliano, 1661*. – REICHMANN: *i. m.* 1653. – A kopernikuszi elméletről: KIRCHMAIER, Georg Caspar: *Pro Hypothesi Tyconica Contra Dogma Copernicanum*. [Wittenberg], Literis Johannes Haken, 1658.

⁵⁰ GRANT, Edward: *Planets, Stars, and Orbs. The Medieval Cosmos, 1200–1687*. Cambridge, 1996. 426–428.

⁵¹ THEODORIC WINSHEMIUS, Sebastian: *Novae Quaestiones Sphaerae*. [Wittenberg, Excudebat Johannes Crato], 1564. 66. „Stella est densior pars sui orbis, globosa, lucida, purissima ac simplicissima, adfixa suo orbi, a quo circulariter ac regulariter circumuecta...”

tum.⁵² Ez a definíció sokáig fennmaradt Wittenbergben, még 1684-ben is ezt használja Constantin Ziegra.⁵³

Schnitzler szintén ezt a definíciót használta, azzal a különbséggel, hogy az ősfényről nem tett említést. Tagadta, hogy a csillagok más, távoli napok lennének⁵⁴ – ez nem is fért volna össze az általa előnyben részesített Tycho-féle rendszerrel.⁵⁵ Ezeknél azonban sokkal érdekesebb az, ahogy a csillagokat osztályozza:

„Az állócsillagokat tekinthetjük abszolút vagy relatív módon. Abszolút módon lehetnek közönségesek (ordinariae) vagy különlegesek (extraordinariae). Azok a közönségesek, melyek a világ kezdetétől láthatóak voltak és láthatóak továbbra is. Azok a különlegesek, melyek Isten egyedi akaratából egy bizonyos időben jelennek meg.”⁵⁶

Bár ez a felosztás előfordul más wittenbergi disputában is, ilyen tömör megfogalmazásban nem találtuk.⁵⁷ Jelentőségét jobban megérthetjük, ha összevetjük az új csillagoknak (a fenti felosztásban a különleges állócsillagok) a jezsuita

⁵² SPERLING, Johannes: *Institutiones physicae. Wittebergae*, Apud Johannem Bergerum Bibl. Typis Jobi Wilhelmi Fioncellii, 1639. 489. „Stellae sunt corpora naturalia simplicia, lucida, globosa, semper mobilia, ex luce primigenia ad salutem inferiorum producta.” – 1672-ben már a hatodik kiadása jelent meg.

⁵³ ZIEGRA, Constantin: *Decanus Collegii Philosophici in Academia VVittenbergensi, Constantinus Ziegra / Dobela-Miscinus, Philos. et Theol. Doct. Physic. P. P. Philosophiae ac Bonarum Artium Candidatis S. P. D.* [h.n.], 1684. A_{3r}. „[a betlehemi csillag] ... dicitur in Scriptura αστρον, stella. Non ordinaria, quae est corpus naturale simplex, lucidum, rotundum, semper mobile, ex luce primigenia ad salutem inferiorum productum, ...”

⁵⁴ SCHNITZLER, Jacob: *De Stellis Erraticis seu Planetis. Wittebergae*, Excudebat Michael Wendt, 1659. B_{1r}. „Stellas fixas Soles esse splendidum est figmentum.” – Ezzel szemben a kartéziánus Apáczai az örvények közepén forgó részecskékből állónak képzelte a csillagokat. APÁCZAI CSERE János: *Magyar Encyclopedia*. Bukarest, 1977. 174–175. „S mivel penig az elsúrlódott részecskék többek, hogynem amennyi a gömbölyegek közt maradt tágasság bétöltésére szükségesek volnának, annak okáért ők az örvény közepett maradnak, és ott szörnyű sebességgel forogván, magokon világoskodó állatok lesznek.”

⁵⁵ A Tycho-féle rendszerben a Föld körül kering a Hold és a Nap. A Nap körül kering viszont a Merkúr, a Vénusz, a Mars, a Jupiter és a Szaturnusz. L. BRAHE, Tycho: *De Mvndi Aetherei Rectioribvst Phaenomenis*. Francofvrt.: Impensis Ioannis Godofredi Schönwetteri, 1648. 97. (Első kiadás Uraniborg, 1588.) – SCHOFIELD, Christine Jones: *Tychonic and Semi-Tychonic World Systems*. New York, 1981.

⁵⁶ SCHNITZLER, Jacob: *De Stellis Fixis. Wittebergae*, Typis Johannis Röhneri, Acad. Typogr., 1659. B_{2v}. „Considerantur stellae fixae vel absolute, vel relative. Absolute consideratae sunt vel ordinariae vel extraordinariae. Ordinariae sunt, quae ab initio mundi semper conspicuae et adhuc conspiciuntur. Extraordinariae, quae singulari Dei dispensatione ad certum tantum tempus conspiciuntur.”

⁵⁷ REICHMANN: *i. m.* 1653. – NOTTNAGEL, Christoph: *Synopsis mathematica. Wittebergae*, Typis Johannis Röhneri Acad. Typogr., 1657. 158–161.

Szentiványi Márton⁵⁸ által adott definíciójával: „...a Nap és más csillagok kigőzölgéseiből keletkeznek. Ahol ez a kigőzölgés összesűrűsödik és a Nap megvilágítja, nóvacsillag alakjában jelentkeznek.”⁵⁹ Bár ténylegesen nem definiálja az állócsillagokat, különféle tulajdonságaikból egyértelmű, hogy ezeket nem kigőzölgéseknek tartja. Ezzel szemben a Schnitzler által képviselt wittenbergi álláspont egyértelműen csillagnak tekinti a nóvákat:

„Az új állócsillagok azok, melyeket Isten közvetlen akaratából a semmiből teremtett, a többi csillaggal közös mozgással, és a nyolcadik égi gömbhéjban egy ideig elhelyezte, ahol ISTEN dicsőségét hirdetik...”⁶⁰

A csillagok fentebb idézett felosztásában Schnitzler teljesen egyértelművé teszi, hogy bár az új csillagok természetfeletti módon keletkeztek, ettől még az állócsillagok közé tartoznak (amelyek szintúgy természetfeletti módon keletkeztek a Teremtés negyedik napján). A különbség a két nézet között jelentős: Szentiványinál természetes úton keletkeztek az új csillagok, de nem valódi csillagok, míg Schnitzlernél természetfeletti úton és valódi csillagok. Az állócsillagok közé való besorolásuk elősegítette az új csillagok osztályozásának megszületését, ami rögtön be is következett, amint a megfelelő megfigyelések rendelkezésre álltak.⁶¹

Schnitzler nagyon tájékozott volt a csillagászati irodalomban, nemcsak a régebbieket, hanem a kortársakat is ismerte. Idézte Kopernikust, Galileit, Descartes-ot, de a jezsuita Ricciolit is. Bár rendszeresen „cáfolta” Descartes állításait, olyan vehemens elutasítást nem találunk nála, mint más wittenbergi kiadványban,⁶² vagy akár Erdélyben.⁶³

⁵⁸ M. ZEMPLÉN: *i. m.* 1961. 144–150. – CSABA György Gábor: *Szentiványi Márton csillagászati nézetei a „Miscellanea”-ban.* Bp. 1998. 11–21.

⁵⁹ CSABA: *i. m.* 1998. 46. – SZENTIVÁNYI Márton: *Curiosiora et Selectiora Variarum Scientiarum Miscellanea.* Tyrnaviae, Typis Academicis, 1689. 69. „Novas Stellas generari ex Solis, aliorumque Syderum exhalationibus, et effluvijs. Haec enim effluvia, ubi condensata, et a Sole illuminata fuerint, speciem novarum stellarum referunt.” – Eredetileg a nagyszombati kalendáriumban jelent meg: *Calendarium Tyrnaviense Ad Annum Christi M.DC.LXXXVI.* Monachij, Typis Sebastiani Rauch, [é.n.]. H₁–H₂.

⁶⁰ SCHNITZLER, Jacob: *Disputatio Astronomica De Stellis Fixis Novis.* Wittebergae, Typis Johannis Haken, 1659. A_{2r}–A_{2v}. „Stellae Fixae Novae sunt Stellae a Deo immediate virtute supernaturali ex nihilo creatae, motum cum reliquis stellis fixis communem habentes et in octavo coeli ad tempus locatae, ut gloriam DEI enarrent...”

⁶¹ ZSOLDOS: *i. h.* 2004. 147–148. – Az első osztályozást Johann Christoph Sturm, az altdorfi egyetem professzora adta meg. STURM, Johann Christoph: *Mathesis juvenilis.* Tomus posterior. Editio Altera. Norimbergae, Apud B. Joh. Hoffmanni Viduam et Engelbertum Streckium, 1704. 413. – Sturmról I. GAAB, Hans–LEICH, Pierre–LÖFFLADT, Günter, szerk.: *Johann Christoph Sturm (1635–1703).* Frankfurt am Main, 2004. /Acta Historica Astronomiae Vol. 22/.

⁶² KIRCHMAIER, Georg Caspar: *De Terra.* [Wittenberg], Literis Henckelianis, 1659. B_{3r}. „Viderit Cartesius ipse, quo blasphemiae inductus Spiritu, tales illoto ore eructare bolos non erubuerit, ...”; egy Descartes idézet után: „Sed feritas haec est, blasphemia set, furor Satanicus est, vox Sapientis non est, et ne hominis quidem.” – Az OSZK példányának (RMK III/2097/3, a 19. tétel a 94 tagú

Miután hazatért Nagyszebenbe, elfoglaltságai – rektorság, plébánosság – nem tették lehetővé, hogy annyit foglalkozzon a csillagászáttal, mint feltehetően szeretett volna. Azonban, mint Pukánszky is megjegyezte, nem tudott teljesen elszakadni tőle sohasem.⁶⁴

Függelék

A wittenbergi időszakból 24 nyomtatvány ismeretes,⁶⁵ amelyeken szerepel Schnitzler neve. Ezek három csoportba oszthatók: (1) azok, amelyek a vizsgájával kapcsolatosak (1 db), (2) azok, amelyeket ő írt, akár elnökként, akár respondensként (16 db), (3) azok, amelyeken elnökként vagy respondensként szerepel, de nem ő írta (7 db).

Ezek után a lista, amennyire lehet, időrendben:

1. 1658.02.06: Disputatio mathematica, insignes quasdam positiones ex universa mathesi deprompta⁶⁶
2. 1658.04.30: Collegii Publici Secundi Disputat. XII. et penultimam De Rurpublicarum mutatione⁶⁷

kolligátumban) egykori posszesszora a Descartes idézetnél a margón megjegyezte „Bolond!”, majd az utolsó mondatot aláhúzta, és a margón kommentálta: „Ne neked bolond Kartesi! Ugyan derék posleves!”

⁶³ TURÓCZI-TROSTLER József: *Magyar cartesianusok*. Bp. 1933. 31. „Hogy idehaza is milyen végletes a német szellemből táplálkozó Descartes-gyűlölet...” – TOFEUS Mihály: *A' szent soltarok resolutioja*. Kolosvaratt, 1683. 272 (RMK I/1302). „De mind az eget, mind a' földet el-akarja venni, ez az istentelen világ az Istenül: Az eget a' *Philosophusok*, a' földet e' világi hatalmasságok: Mind a' régi mind a' mostani *Philosophusoknak* a tudományok azt mutatya: hogy ugy hitték, hogy az Isten nem teremtette az eget; hanem a' világ örökké való. Illyenek: *Copernicus Galilaeus, Hobbes Gassendus Carthesius*.”

⁶⁴ PUKÁNSZKY: *i. m.* 1926. 264.

⁶⁵ Egy huszonötödik megtalálható a VD/17 honlapján (jelzete VD17 125:044174U). Ez szintén a magisterré avatáshoz kapcsolódik. Az egyetlen fellelhető példány helye a zwickauai Ratsschulbibliothek, ők azonban megkeresésünkre eddig nem reagáltak. A leírása a VD/17 alapján: *Acerra Qua Honori et Virtuti Praestantissimi ... M. Jacobi Schnitzleri Cibiniensis Saxonis Transsylvani; cum eidem Autoritate et Consensu Amplissimi Philosophorum Ordinis Per Decanum Spectabilem ... M. Christophorum Lyserum Philosophiae Adjunctum et Ecclesiae Hallensis ad D. Ulrici Ecclesiasten Digniss. In Alma Wittebergens. Universitate Summum In Philosophia Gradum die 14. Octobr. Exacti proxime anni collatum esse...* Altdorphi, Typis Georgi Hagen, 1659. Ez egy egyleveles nyomtatvány.

⁶⁶ RMK III/6377, RMK III/2046a. Az elnök Bayer János, de Schnitzler az „author et respondens”. – M. ZEMPLÉN: *i. m.* 1961. 140. 126-os jegyzete szerint ennek az értekezésnek nem tudott a nyomára akadni, pedig van belőle példány az OSzK-ban és az Egyetemi Könyvtárban is (EK RMK III/350).

⁶⁷ RMK III/2044. A szerző az elnök, Michael Wendeler.

3. 1658.09.01: Disputatio Physica De Terra⁶⁸
4. 1658.09.04: Collegii Publici Tertii atque ultimi Disputationem IV. De Potestate Domestica⁶⁹
5. 1658.10.14: Vota Quibus De Multifariae Eruditionis et Probatae Virtutis Praemio Laurea Magistrali Clarissimo Viro Dn. M. Jacobo Schnitzlero Cibiniensi Transylvano⁷⁰
6. 1659.01.20: Decas illustrium thesium astronomicarum⁷¹
7. 1659.01.29: Disputatio Astronomica De Stellis Fixis⁷²
8. 1659.03.30: Disputatio Astronomica De Stellis Erraticis seu Planetis⁷³
9. 1659.04.20: Dissertatio Politico-Mathematica ex Architectura Militari seu fortificatione De Praemunitioibus Fortalitiorum⁷⁴
10. 1659.06.15: Disputatio Astronomica De Stellis Erraticis Extraordinariis seu Cometis⁷⁵
11. 1659.06.25: Disputatio Astronomica De Stellis Fixis Novis⁷⁶
12. 1659.09.17: Disputatio pnevmatologica succinctam quaestionum praeliminarium discussionem exhibens⁷⁷
13. 1659.12.10: Dissertatio Geographica De Zonis⁷⁸
14. 1660.05.16: Dissertatio geographica, exhibens descriptionem breviorum celeberrimae illius regiae juxta ac liberae civitatis Sempronii, quae est in Hungaria Inferiori⁷⁹
15. 1660.08.01: Discussio Physico-Astronomica Controversiae inter Ptolemaicos, Tychonicos et Copernicaeos agitatae, An stellae in coelo subsistant immotae et Terra jugi circum volvatur motu, eoque triplici, Diurno, Annuo et Inclinationis seu Reflexionis?⁸⁰
16. 1660.08.04: Discussio Physico-Astronomica exhibens Responsonem Ad Argumenta Opposita Controversia inter Ptolemaicos, Tychonicos et Copernicaeos

⁶⁸ RMK III/2045. Az elnök Michael Wendeler, de Schnitzler az „autor et respondens”.

⁶⁹ RMK III/2046. A szerző az elnök, Michael Wendeler.

⁷⁰ A magisterré avatás emlékére kiadott ünneplő versek. Nincs benne az RMK-ban. Leírása: *Vota Quibus De Multifariae Eruditionis et Probatae Virtutis Praemio Laurea Magistrali Clarissimo Viro Dn. M. Jacobo Schnitzlero Cibiniensi Transylvano, Ante hoc semestre Anno M. DC. LIIIX, Die XIV. Octobris ex suffragio Amplissimae Facultatis Philosophicae In Academia Wittebergensi Liberaliter non sine applausu ipsi collata, gratulantur, Dn. Praeceptores, Fautores et Amici solenniter. Wittebergae, Typis Johannis Haken, 1659. 4r. A = 4 szatlan levél.*

⁷¹ RMK III/6404. A szerző az elnök, Christoph Nottmangel.

⁷² RMK III/2094, RMK III/7654. Az első Schnitzler által elnökölt disputáció, innenől kezdve mindegyiken elnök. A respondens Andreas Marquard.

⁷³ RMK III/2095. A respondens Julius Hartmann.

⁷⁴ RMK III/2096. A respondens Thann András. L. fentebb.

⁷⁵ RMK III/2097. A respondens Simon Basch.

⁷⁶ RMK III/2098. A respondens Zachariae (Zachariás) György.

⁷⁷ RMK III/6405. A respondens és szerző Simon Hammerdörffer („autor et respondens”).

⁷⁸ RMK III/2099. A respondens Johann Peter Hetzel.

⁷⁹ RMK III/2129, RMK III/6423. A respondens és szerző Rosner Mátyás („autor et respondens Matthias Rosner Sempronio-Hungarus”). Rövidített magyar fordítása ROSNER Mátyás: *Sopron leírása 1660-ból.* (Fordította Németh Sámuel. Bevezette és jegyzettel ellátta Csatkai Endre.) = Soproni Szemle (14.) 1960. 300–311.

⁸⁰ RMK III/2130. A respondens Philipp Albert Cöler.

- agitatae, An Stellae in Coelo subsistant immotae et Terra jugi circumvolvatur motu eoque triplici, Diurno, Annuo et Inclinationis seu Reflexionis?⁸¹
17. 1660.09.??: Dissertatio Chorographica De Franconia⁸²
 18. 1660.12.22: Disputatio mathematica prima, syllogem I., quaestionum arithmeticarum complectens⁸³
 19. 1660.12.14: Mathematica Ex Architectura Civili De Quinque Columnis Architectonicis, Tuscana, Dorica, Jonica, Corinthia et Composita⁸⁴
 20. 1661.06.20: Tractatio Astronomica De Globo Coelesti⁸⁵
 21. 1661.07.20: Dissertatio Geographica De Climatibus⁸⁶
 22. 1661.10.05: Theses miscellaneae mathematicae⁸⁷
 23. 1662.08.27: Tractatio Geographica De Globo Terrestri⁸⁸
 24. 1662.09.03: Mathematica ex Architectura Militari De Praxi Bellica Offensiva et Defensiva⁸⁹

A különböző internetes adatbázisok segítségével meg lehet becsülni, hogy ezek a művek milyen gyakorisággal maradtak fent. A VD/17⁹⁰ és a Karlsruher Virtueller Katalog⁹¹ alapján úgy látszik, hogy Németországban szép számmal maradtak fent Schnitzler wittenbergi disputációi (a 24-ből 18, összesen 37 példányban). Két nyomtatvány (Függelék #5 és #6) csak a szebeni Brukenthal Múzeum könyvtárában található, egy (Függelék #18) csak az Egyetemi Könyvtárban, három másikból (Függelék #1, #2 és #4) pedig legalább két példány van Magyarországon (OSZK, Egyetemi Könyvtár, MTA Könyvtára).

⁸¹ Nincs benne az RMK-ban. Bizonyosan Schnitzler írta, mivel hivatkozik az üstökösökről szóló munkájára (RMK III/2097): „in *Disputatione nostra Cometica*” (p. B_v). A respondens Philipp Christoph Beer. A teljes cím: *Discussio Physico-Astronomica exhibens Responsonem Ad Argumenta Opposita Controversia inter Ptolemaicos, Tychonicos et Copernicaeos agitatae, An Stellae in Coelo subsistant immotae et Terra jugi circumvolvatur motu eoque triplici, Diurno, Annuo et Inclinationis seu Reflexionis? Quam Auxiliante Deo Optimo, Maximo sub Praesidio M. Jacobi Schnitzlern, Cibiniensis Transylvani. In Celeberrima ad Albim Academia publico Eruditorum examini submittit Philippus Christophorus Beer / Creilshemio-Francus. In Auditor. Minor. d. 4. Aug. hor. matutin.* Wittebergae, Ex Chalcographeo Johannis Borckardi, 1660. 4r. A–B = 8 sztlan levél.

⁸² RMK III/2131. A respondens és szerző Matthaues Schuster. Bár a címlapon nincs jelezve, a Schnitzler által írt üdvözlő vers alapján egyértelműen Schuster a szerző („Literatissimo Dn. Aut. et Resp. animitus gratulatur Praeses”).

⁸³ RMK III/6422. A respondens Christian Friedrich Jahn.

⁸⁴ RMK III/2132. A respondens Conrad Wilhelm Bratz.

⁸⁵ RMK III/2152. A respondens Johan August Stempel. Először említi, hogy a szebeni gimnázium hívta rektornak.

⁸⁶ RMK III/2153. A respondens Johann Wilhelm Barger.

⁸⁷ RMK III/6432. A respondens és szerző Heinrich Jacob Hattorp („autor et respondens”). Az üdvözlő versnél is említi Schnitzler, hogy a respondens a szerző („Sic Praestantissimo Dn. Resp. et Aut. Amico honoratissimo gratulatur Praeses”).

⁸⁸ RMK III/2180. A respondens Salomon Runstedt.

⁸⁹ RMK III/2181. A respondens Georg Fridrich Strobel.

⁹⁰ www.vd17.de

⁹¹ www.ubka.uni-karlsruhe.de/hylib/virtueller_katalog.html

1. Táblázat Schnitzler műveinek előfordulása⁹²

	RMK III	OSzK	EK RMK III	MTAK RM III	Téma	Egyéb előfordulás
1	2046a, 6377	X	350		Disp. Math.	
2	2044		347	480	De Rerumpublicarum	BM Nagyszeben
3	2045	X	348	481	De Terra	UB Göttingen
4	2046		349	482	De Potestate	BM Nagyszeben
5					Vota quibus...	BM Nagyszeben
6	6404				Decas ill. thesium astron.	BM Nagyszeben
7	2094, 7654	X	362		De Stellis Fixis	SUB Dresden UB Göttingen BM Nagyszeben Obs. Paris HAAB Weimar
8	2095	X	363		De ... Planetis	SUB Dresden UB Göttingen HAAB Weimar
9	2096	X	364	496	Diss. Architectura Mil.	UB Göttingen ULB Halle
10	2097	X	365		De ... Cometis	UB Göttingen HAB Wolfenbüttel
11	2098	X	367	497	De Stellis Fixis Novis	SUB Dresden UB Göttingen BSB München BM Nagyszeben
12	6405		366		Disp. Pneumatologica	SB Berlin
13	2099	X	368		Diss. Geog. De Zonis	BM Nagyszeben HAAB Weimar
14	2129, 6423	X	377		Diss. Geog. ... Sempronii	SUB Dresden HAB Wolfenbüttel
15	2130	X	378		Discuss. Controversiae ...	SUB Dresden UB Göttingen BSB München
16			381		Discuss. Controversiae ...	SUB Dresden BL London? BSB München
17	2131		379		Diss. ... De Franconia	SUB Dresden ULB Jena BL London ? BSB München
18	6422		376		Disp. Math. prima	
19	2132		380		De Quinque Columnis...	SUB Dresden ULB Jena BM Nagyszeben HAAB Weimar

⁹² Az OSzK oszlopban „X” jelzi, hogy az adott nyomtatvány megtalálható.

	RMK III	OSzK	EK RMK III	MTAK RM III	Téma	Egyéb előfordulás
20	2152	X	386	508	De Globo Coelesti	BM Nagyszében HAAB Weimar
21	2153		387	509	De Climatibus	BSB München
22	6432	X		938	Theses misc. Mathem.	UB Göttingen BM Nagyszében HAAB Weimar
23	2180			513	De Globo Terrestri	BM Nagyszében HAAB Weimar
24	2181			514	Arch. Mil. De Praxi Bell.	LMU München BM Nagyszében UB Tübingen HAAB Weimar

Mint említettük, az üdvözlő verseket tartalmazó nyomtatványban (Függelék #5) megtalálható két magyarországi szerző költeménye.

Bayer János:

Schnitzlere, quam Te amo, quod inclyta nites / Non laude Virtutis modo; Sed digna
quoque / Capessis ejus praemia, insignis Gradu / Sophiae supremo, Sed magis, quod
quem Gradum / Laudis reportas, esse notis, hunc, gradum / Non terminum Erudi-
tionis, Proh pudor! / Quam vana multos abripit persuasio, / Quod esse se putant satis
doctos, satis / Rerum peritos, quando Laurea caput / Cinctum Magistrali efferunt: hinc
protinus / De pristino fervore discendi manum / Retrahunt, diesque tantum, et annos,
lustraque / Numerant, in hoc laudem decusque maximum / Quaerunt, catenam si queant
ostendere / Annorum: Et angve canequae pejus hunc putant / Sibi persequendum qui
secus decurrerit. / O vana gens! Ingressus an juxta cum aliis / Qui flumen est, quod
enatet reliquis prior, / In flumen ille rursus intrudentus erit? / Sed Tu, cui mens alta,
vividus animus, / Schnitzlere, carum pectus! ignavum id pecus / Fuge, quodque jam
facis (facis namque optime) / Fac strenue! Immotus decet animus Virum. / Ringatur
ut ut, et ilibus ruptis, iners / Se turpiter det Momus, an nocet? nihil. / Nocet sibi. Vir-
tutis ut Pedissequa / Invidia; Sic Comes Honos, I fortiter!

Erythräus Joachim:

Virtus quae meruit, quae docta scientia dudum / Praemia, pervigili sedulitate, capis. /
Gratular hinc tantos summi Doctoris honores, / Inde Tibique fluant commoda mille,
precor! / Laudibus incrementatus Ecclesia Christi / Sentiat, ut Christi sic cumuletur
honor.

ENDRE ZSOLDOS – CRISTINA BLAGA

Jacob Schnitzler in Wittenberg

Jacob Schnitzler was one of the most notable figures of the scientific life of the 17th century Transylvanian Saxons. He was born in Hermannstadt (Nagyszeben, Sibiu) in 1636, and died there in 1684. He studied in the University of Wittenberg. After graduation he remained at the Faculty of Philosophy and presided over several disputes. Returning to Hermannstadt in 1663 he was first the rector of the Gymnasium, then in 1668 he became the minister of the city. During his stay in Wittenberg there appeared 24 booklets with his name on the title page. More than half of them covered astronomical topics (stars, comets, planets etc.) showing Schnitzler's preferences. We have investigated the authorship of these booklets: sixteen of them had been written by Schnitzler himself, seven by the respective presidents or respondents, and the last one contained laudatory poems on his successful graduation written by his professors and friends. We have described two booklets in detail which were missing from the RMK. Finally, to illustrate Schnitzler's astronomical views, we compared his notions on stars with those of the Jesuit Márton Szentiványi.